

REKOMENDACINĖS BIBLIOGRAFIJOS LEIDINIŲ PANAUDOJIMAS TARYBŲ LIETUVOJE

S. TOMONIS

Tarybų Lietuvoje pokario metais susikūrusi rekomendacinė bibliografija jau gana plačiai išsivystė. Iš viso išleista apie 300 įvairių priemonių spaustuvėje bei rotoprintu, jau neminint daugelio rodyklių, literatūros sąrašų, atmenų, išspausdintų rotatoriumi ir kitomis dauginimo priemonėmis. Rekomendacinės bibliografijos centras ir pagrindinis leidėjas — Lietuvos TSR Valstybinė respublikinė biblioteka. Daug priemonių išleido taip pat Centrinė mokslinė techninė ir Mokslinė medicinos biblioteka. Į šį darbą įsitraukia ir viešosios bei kitos respublikos bibliotekos. Kai kurias priemones išleido net rajoninės bibliotekos (Rokiškio, Obelių, Zarasų ir kt.). Rekomendacinės bibliografijos priemonių sudarymą bei išleidimą koordinuoja Tarpžinybinės bibliotekų tarybos Bibliografinė komisija, ypač sudarant metinius ir perspektyvinius Tarybų Lietuvos bibliotekų bibliografinių leidinių suvestinius planus.

Didžioji dalis rekomendacinės bibliografijos priemonių išleidžiama nemažais tiražais (pastaruoju metu — 5000 egz.). Iškyla labai rimta problema — kuo efektyviau panaudoti šiuos leidimus. Ar respublikoje išleidžiamos rekomendacinės priemonės atlieka joms skiriamą uždavinį, ar jos įneša pakankamą indėlį, keliant skaitytojų masių kultūrinį lygį?

Beveik visi rekomendacinės bibliografijos leidiniai skiriami betarpiškai skaitytojams. Bibliotekininkams pirmiausia skiriami tik bibliografinės ir metodinės medžiagos rinkiniai, bet ir tai atskiros jų dalys skiriamos betarpiškai naudotis skaitytojams. Tačiau praktiškai rekomendacinė bibliografija iki šiol pasiekia skaitytoją, su mažomis išimtimis, tik per bibliotekininką. Tam tikra dalis rekomendacinių leidinių platinama per knygų prekybos tinklą, tačiau tik labai nedidelė dalis, be to, iki pastarojo meto buvo platinama gana atsitiktinai. Bibliotekas šie leidiniai pasiekia palyginti gana gerai, kaimo bibliotekose daugelio naujų rodyklių turima po 2—3 egz. Todėl apie rekomendacinės bibliografijos efektyvumą šiuo metu sprendžiama, analizuojant, kaip ji panaudojama bibliotekose, ypač masinėse.

Per pastaruosius keliolika metų respublikos masinės bibliotekos gerokai pažengė į priekį, panaudodamos rekomendacinę bibliografiją savo darbe, ypač aptarnaujant skaitytojus. Pasirodžius pirmiesiems rekomendacinės bibliografijos leidiniams, bibliotekininkai juos panaudodavo daugiausia vien masinėms priemonėms organizuoti. Pagal juos organizuodavo literatūros parodėles, paruošdavo bibliotekinius plakatus, pavesdavo bibliografines apžvalgas. Palaipsniui bibliografiniai leidiniai vis plačiau ir tobuliau panaudojami. Geriau dirbančios Joniškio, Šilalės, Biržų, Šakių, Trakų rajonų, Šiaulių miesto ir kitos bibliotekos aktyviai panaudoja šios rūšies leidinius, aptarnaudamos skaitytojus, atsakydamos į jų užklausimus, rekomenduodamos jiems literatūrą, duoda šiuos leidinius išsinešti į namus. Lygiagrečiai jie panaudojami komplektavimui patikslinti, masiniam darbui ir kt.

Tačiau daugelyje masinių bibliotekų, ypač kaimo, rekomendacinės bibliografijos leidiniai vis dar nepakankamai panaudojami. Pasitaiko, kad jie laikomi skaitytojams neprieinamoje vietoje, jiems nepateikiami, nepropaguojami, kai kada bibliotekininkai nė nežino apie juos. Dėl šito nukenčia skaitytojų aptarnavimo kokybė, jie nežino reikalingiausios literatūros. Pasitaiko, kad skaitytojas priverstas kreiptis į didesnę biblioteką, nors atsakymą gali gauti ir savoje bibliotekoje esančiose rekomendacinėse rodyklėse.

Rekomendacinės bibliografijos leidinių panaudojimo efektyvumui padidinti pastaraisiais metais respublikoje imtasi įvairių priemonių dviem kryptimis: viena, suaktyvintas darbas su respublikos masinių bibliotekų darbuotojais, aiškinant jiems rekomendacinės bibliografijos paskirtį ir įdiegiant jos panaudojimo įgūdžius, ir antra, pradėta įvairiais būdais analizuoti rekomendacinių priemonių panaudojimo efektyvumą, stengiantis išaiškinti daugiau ir mažiau panaudojamus leidinių tipus ir konkrečius leidinius, skaitytojus labiausiai dominančią tematiką, nepakankamo bibliografijos panaudojimo kai kuriuose bibliotekose priežastis, analizuoti, kaip ir kuriam tikslui įvairių profesijų skaitytojai panaudoja bibliografiją ir kt. Tuo tikslu buvo paruoštos ir išsiuntinėtos anketos 1964, 1965 m. ir 1966 m. pabaigoje. Atlikti ir kai kurie tyrimai atskirose miestų bei rajonų bibliotekose, rinkti komandiruočių duomenys ir kt. Nors visa tai yra tik platesnio ir gilesnio tyrimo pradžia, bet jau galima kai kuriuos gautus duomenis apibendrinti.

Pirmoji anketa bibliografijos klausimais paruošta ir išsiuntinėta 1964 m. pabaigoje. Ši anketa buvo skirta rekomendacinės bibliografijos ir metodinių leidinių bibliotekininkystės klausimais panaudojimui tirti. Anketos išsiuntinėtos visoms kultūros įstaigų sistemos bibliotekoms per rajonines bibliotekas bei miestų kultūros skyrius, taip pat ir mokslinėms respublikos bibliotekoms. Anketų klausimai buvo skirti bibliotekininkams. Iš viso gauta apie 330 užpildytų anketų, kurių išnagrinėta didžiausioji dalis — 320. Jos atsiųstos iš 17 rajonų: Biržų, Ignalinos, Ukmergės, Kupiškio, Vilkaviškio, Panevėžio, Alytaus, Rokiškio, Kėdainių, Kaišiadorių, Pakruojo, Molėtų, Kapsuko, Silalės, Radviliškio, Šiaulių, Sirvintų. Atsakė 11 rajoninių, 7 miesto, 248 kaimo bibliotekos, 3 viešosios (Šiaulių, Vilniaus bei Kauno) ir Vilniaus universiteto Mokslinė biblioteka.

Anketoje buvo 5 klausimai. 2-asis klausimas buvo apie pageidaujamus išleisti metodinius leidinius, 5-asis — apie tai, kokius bibliografinius ir metodinius leidinius galėtų paruošti pats bibliotekininkas. Kiti, rekomendacinę bibliografiją liečiantys, klausimai buvo tokie:

1. Kokiomis temomis, Jūsų nuomone, reikėtų parengti rekomendacinės bibliografijos leidinius artimiausiais metais?

3. Kokių tipų bibliografijas tikslingiausia leisti (rodykles, skaitymo planus, lapelius „Ką skaityti toliau“, literatūros apžvalgas, sąrašus, tipinius katalogus ir kt.)?

4. Kokia Jūsų nuomonė apie iki šiol išėjusius Respublikinės bibliotekos rekomendacinės bibliografijos ir metodinius leidinius? Kokie iš jų daugiausia panaudojami Jūsų bibliotekoje?

Gauti atsakymai labai įvairūs, dažnai netikslūs, kai kas ne vietoje ir ne į tuos klausimus atsako, bet apskritai susidaro vaizdas, kuriomis temomis bibliotekose labiausiai domimasi, kurie leidiniai labiau panaudojami.

Vienas iš anketos išryškėjusių klausimų — pageidaujama rekomendacinės bibliografijos tematika. Pageidaujamoje tematikoje ryškiai atsispindi visuomeninės-politinės literatūros klausimai. Antai 45 bibliotekos pageidavo išleisti rodyklę, skirtą Tarybų Lietuvai, ypač 25-osioms respub-

likos metinėms. Tokia rodyklė ir buvo išleista 1965 m.¹ Taip pat 45 bibliotekos pageidavo rodyklių tarybinių tautų draugystės ir internacionalinio auklėjimo tematika. Ir šia tema 1967 m. išspausdinta rodyklė rinkinyje „Didysis Spalis“. Iš kitų daugelio bibliotekų pageidaujamų temų galima paminėti: komunistinės moralės klausimai (20), jaunimo auklėjimas (18); komunistinis darbas (19), istorija, Lietuvos TSR istorija, revoliucinis judėjimas (30), elgesio kultūra (20), buitis ir buitės kultūra, literatūra namų šeimininkėms (32). Kai kurios bibliotekos pageidavo leidinių labai siaura tematika, kaip „Žmogus žmogui bičiulis, draugas, brolis“ (10) ir „Žmogus — tai skamba išdidžiai“ (1), apie žygdarbius (1), apie laiką ir erdvę (1) ir kt. Bibliotekos siūlė išleisti bibliografinės priemonės apie V. Leniną, Didįjį Spalį, Didįjį Tėvynės karą, filosofijos ir pedagogikos klausimais ir kt. Siūloma tematika labai įvairi. Iš viso visuomeninė politinė tematika buvo pasiūlyta išleisti 314 rekomendacinių priemonių. Tai didžiausia pasiūlymų dalis — 38%.

Kita gausi pasiūlymų grupė apima žemės ūkio tematiką. Čia pateikta iš viso 217 pasiūlymų (26%). Žymi dalis bibliotekų siūlo leisti rekomendacines priemones apskritai žemės ūkio klausimais (114). Yra ir gausenių pasiūlymų konkrečia tematika: mechanizatoriams, jų tarpe kombainininkams (42), įvairių gyvulininkystės fermų darbuotojams (39), laukininkystės brigadų nariams (13) ir kt. Atsižvelgiant į pageidavimus, Respublikinė biblioteka išleido rodykles: „Ką skaityti traktorininkui“², „Grūdinės ir pašarinės kultūros“³, „Gyvulininkystės darbuotojams“⁴.

Yra nemaža pageidavimų išleisti daugiau rekomendacinės bibliografijos priemonių gamtos mokslų bei ateistine tematika, nors tokių leidinių bibliotekos jau turi palyginti nemažai. Tokių pasiūlymų iš viso yra 154 (18%). Ir šiuo atveju — daugiausia pasiūlymų leisti rekomendacinę bibliografiją gamtos mokslų bei ateistine tematika apskritai (128). 16 bibliotekų pageidauja leidinių chemijos klausimais, 6 — geografijos tematika ir t. t. Medicinos ir sporto klausimais bibliografinių priemonių pageidauja 19 bibliotekų (2,2%). Labai nedaug buvo pageidavimų technikos tematika — iš viso tik 11 (1,2%).

Nors grožinės ir meno literatūros skaitomumas bibliotekose yra didelis, šia tematika pasiūlymų pateikta nedaug — 97 (11,7%). Gana daug bibliotekų pageidavo leidinių apie estetinį auklėjimą (18), kultūrą ir meną (19). Grožinės literatūros, literatūros istorijos tematika pateikta 31 pasiūlymas, 5 bibliotekos pageidavo rodyklių apie moterį grožinėje literatūroje, 5 Biržų rajono bibliotekos apie B. Dauguvietį, 4 — apie K. Binkį ir kt. 14 bibliotekų (1,5%) pageidavo daugiau bibliografinių leidinių vaikams.

Kaip matyti, bibliotekas itin domina rekomendacinė bibliografija komunistinio auklėjimo, žemės ūkio, ateistinio ir estetinio auklėjimo tematika. Šie anketiniai duomenys atitinka plačiųjų skaitytojų masių interesus ir rekomendacinei bibliografijai keliamus uždavinius.

Žymiai daugiau netikslumų atsakymuose į klausimą apie labiausiai pageidaujamus rekomendacinių leidinių tipus. Daugelis bibliotekininkų, kaip matyti iš atsakymų, tiesiog kartojo klausimo paaiškinime (skliaustuose) nurodytus tipus. Vis dėlto iš anketos duomenų išryškėja masinių

¹ Goldas M. Lagauskienė E. Tarybų Lietuva (1940—1966). Lit. rodyklė. V., 1965. 204 p.

² Morkūnaitė Z. Ką skaityti traktorininkui. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1965. 43 p.

³ Gustaitienė B. Grūdinės ir pašarinės kultūros. Rekomend. lit. rodyklė, V., 1966. 16 p.

⁴ Monstvilaitė N. Gustaitienė B. Gyvulininkystės darbuotojams, V., 1967. 31 p.

bibliotekų darbuotojams prieinamiausi ir labiausiai pageidaujami leidinių tipai.

Daugiau kaip 80% visų anketas atsiuntusių bibliotekų (263) pageidauja daugiau lapelių-skaitymo planų „Ką skaityti toliau“, 58 — literatūros apžvalgų. Kiti pageidavimai tokie: literatūros sąrašai (52), rekomenduojamosios literatūros rodyklės (74), tipiniai katalogai (41), atmenos (3). Aiškiai matyti pageidavimas leisti daugiau mažosios bibliografijos tipo priemonių.

Rekomendacinės bibliografijos priemonių panaudojimo efektyvumui tirti itin įdomūs atsakymai į 4-ąjį anketos klausimą. Iš jų matyti, kokius leidinius bibliotekininkai geriausiai įsidėmėjo, labiausiai vertina, daugiausia panaudoja darbe, nors atsakymuose yra ir gana daug atsitiktinumų: paminimas tik vienas kitas leidinys, užmirštamasis kai kurios kasdieniniame darbe panaudojamos priemonės. Buvo bibliotekų, kurios visiškai neatsakė į šitą klausimą.

Daugiausia teigiamų atsiliepimų gauta apie lapelių-skaitymo planų seriją „Ką skaityti toliau“⁵. Šį leidinį, kaip labiausiai panaudojamą, pažymėjo 158 bibliotekos (33,3% visų atsiliepimuose paminėtų leidinių). Toliau seka grožinės literatūros teminių sąrašų serija — „Skaitykime grožinę literatūrą“⁶. Iš viso tarp labiausiai panaudojamų paminėti 72 (15,2%) leidiniai grožinės literatūros ir meno tematika. Be teminių sąrašų, šių leidinių paminėta nedaug: rodyklė „Liaudies universitetų klausytojams. Literatūros fakultetams“⁷ (3). „Nuotykių. Kelionės. Fantastika“⁸ (4), tik po vieną kartą paminėtos personalinės rodyklės apie A. Venuolį, P. Cvirką, E. Mieželaitį ir kitus rašytojus.

Vieną bibliotekų gerai įvertina pastaraisiais metais išleistas rekomendacinės bibliografijos priemonės visuomenine-politine tematika — iš viso 79 (16,6%). Iš atskirų leidinių daugiausia paminėti: literatūros apžvalga apie hitlerininkų ir buržuazinių nacionalistų piktadarybes „Faktai kaltina“⁹ (27), rodyklės „Studijuojantiems TSKP XXII suvažiavimo medžiaga“¹⁰ (13), „Keturi komunistai“¹¹ (8), „Komunistinis auklėjimas šeimoje“¹² (6) ir kt.

Gamtos mokslų bei ateistine tematika labiausiai panaudojamus leidinius paminėjo 69 bibliotekos (14,5%). Šių leidinių tarpe daugiausia minimos rodyklės „Mokslas ir religija“¹³ (24 bibliotekos), „Atskleistos gamtos paslaptys“¹⁴ (16), „Visata ir žmogus“¹⁵ (13), „Kad žmogus būtų sveikas“¹⁶ (10).

⁵ Ką skaityti toliau (Lapeliai — skaitymo planai). V 1963—1965. Serija 1. 1963. 28 p.

Serija 2. 1964. 52 p.

Serija 3. 1965. 46 p.

⁶ Sapalaitė T. Skaitykime grožinę literatūrą. Rekomend. lit. sąrašai. V., 1964. 26 p.

⁷ Sapalaitė T. Liaudies universitetų klausytojams. Literatūros fakultetams. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1964. 64 p.

⁸ Nuotykių. Kelionės. Fantastika. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1959. 76 p.

⁹ Lagauskienė E. Faktai kaltina. (Literatūros apžvalga). K., 1961. 35 p. su iliustr.

¹⁰ Lagauskienė E. Studijuojantiems TSKP XXII suvažiavimo medžiaga. K., 1962. 80 p.

¹¹ Lagauskienė E. Keturi komunistai. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1964. 57 p.

¹² Komunistinis auklėjimas šeimoje. Trumpa rekomend. lit. rodyklė. K., 1961. 25 p.

¹³ Poškutė B. Mokslas ir religija. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1963. 63 p.

¹⁴ Liachovičiūtė A. Atskleistos gamtos paslaptys. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1961. 72 p. su iliustr.

¹⁵ Matulaitytė S. Visata ir žmogus. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1963. 92 p.

¹⁶ Sarkanaitė B. Kad žmogus būtų sveikas. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1962.

Rekomendacinės priemonės žemės ūkio tematika labiausiai panaudojamų leidinių tarpe minimos kiek mažiau — viso 39 kartus (9,2%). Čia daugiausia bibliotekų dėmesį patraukia metodinės ir bibliografinės medžiagos rinkinys „...plius chemizavimas“¹⁷ (13), rodyklės „Daugiau gyvulininkystės produktų“¹⁸ (12), „Daugiau kaupiamųjų kultūrų“¹⁹ (7) ir kt.

14 bibliotekų tarp labiausiai panaudojamų leidinių pažymi „Kaimo bibliotekos katalogo“ 2-ąjį leidimą²⁰, 10 — informacinį biuletinį „Naujos knygos“, 3 — bibliografines apžvalgas, spausdinamas „Bibliotekų darbe“, 3 — „Spaudos metraštį“. 11 bibliotekų mini bibliografinius leidinius vaikams (2,1%), 7 iš jų — skaitymo planus „Taika, draugystė, darbas“²¹. 14 bibliotekų nekonkrečiai teigia, kad visi turimi rekomendacinės bibliografijos leidiniai panaudojami.

Kai kurios bibliotekos (Biržų raj. Šukionių kaimo, Vilniaus viešoji) siūlo pakartotinai išleisti kai kurias rodykles, kaip antai: „Komunistinė moralė“²² (paruostas 2-asis leid.), „Trąšos ir tręšimas“²³, „Kosminės erdvės užkariavimas“²⁴ ir kt.

Atskirose anketose yra kritinių pastabų. Antai Vilkaviškio raj. Pilviškių, Vilniaus viešoji ir kai kurios kitos bibliotekos pažymi, kad su datomis susiję rekomendacinės bibliografijos leidiniai išeina pavėluotai, siūlo juos leisti operatyviau. Ukmergės rajoninė biblioteka siūlo nespirtinti rekomendacinės bibliografijos leidimo tempų, bet imtis priemonių tiems leidiniams efektyviau panaudoti bibliotekose. Ši biblioteka abejoja tokio tipo rodyklių veiksmingumu, kaip „Jovaras“²⁵, „Eugenija Tautkaitė“²⁶. Kelios Vilkaviškio rajono kaimo bibliotekos (Keturkaimio, Gražiškių, Slabados ir kt.) nusiskundžia, jog didžioji dalis jų turimų rekomendacinių priemonių jau pasenę.

Panevėžio rajono Sodelių kaimo biblioteka pažymi, kad daugelis rekomendacinės bibliografijos rodyklių perdaug plačios, įtraukta literatūra perdaug sudėtinga, moksliška, pageidauja populiariesnių leidinių, siauresnės tematika. To paties rajono Lyberiško kaimo biblioteka, atvirkščiai, pageidauja stambesnių leidinių, ji pastebi, kad mažosios bibliografijos formos labai greit sensta. Ukmergės rajono Krikštėnų kaimo biblioteka pageidauja sutartiniais ženklais žymėti, kokio populiarumo knygos pateikiamos rodyklėse, kokio išsilavinimo ir amžiaus skaitytojams jos skiriamos.

Iš 1964 m. anketos galima padaryti kai kurias išvadas. Jos duomenys rodo, kad rekomendacinės bibliografijos leidiniai gana plačiai paplitę ir prigiję masinių bibliotekų darbe, bet toli gražu dar nepakankamai panaudojami. Viena pagrindinių nepakankamo panaudojimo priežasčių — per mažas daugelio masinių bibliotekų, ypač kaimo, darbuotojų bibliografinis raštingumas. Tatai parodo kad ir didelis susidomėjimas „mažąja bibliografija“ ir dažnai nesugebėjimas panaudoti žymiai vertingesnės stambesnės teminės ir personalinės rodyklės. „Mažosios bibliografijos“ formos mūsų sąlygomis plačiai leistinos ir toliau, bet ypač svarbu įvai-

¹⁷ ...plius chemizavimas. Metod. ir bibliogr. medžiagos rinkinys. V., 1964. 80 p.

¹⁸ Daugiau gyvulininkystės produktų. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1962. 30 p.

¹⁹ Daugiau kaupiamųjų kultūrų. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1962. 24 p.

²⁰ Kaimo bibliotekos katalogas. 2-asis leid. K., 1961. p. 535.

²¹ Taika, draugystė, darbas. (Skaitymo planai). V., 1963. 23 p.

²² La g a u s k i e n ė E. Komunistinė moralė. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1960. 68 p.

²³ Trąšos ir tręšimas. Rekomend. lit. rodyklė K., 1959. 27 p.

²⁴ Kosminės erdvės užkariavimas. Literatūros apžvalga. K., 1958. 37 p. su iliustr.

²⁵ Knizikevičienė B. Jovaras. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1964. 40 p.

²⁶ Kverevičiūtė V. Eugenija Tautkaitė. (1899—1960). Bibliogr. rodyklė. V., 1964. 64 p. su iliustr.

riomis priemonėmis didinti bibliotekų bibliotekinių bibliografinį raštingumą, mokyti juos efektyviau naudoti bibliografiją. Šituo keliu ir buvo einama 1965—1967 m.

2-osios respublikinės bibliotekinių konferencijos išvakarėse, 1965 m., visoms masinėms bibliotekoms buvo išsiuntinėta anкета apie bibliografinį-informacinį darbą. Anкета paruošta Šiaulių viešosios bibliotekos bibliografijos skyriaus vedėjos B. Knizikevičienės iniciatyva. Joje 36 klausimai, plačiai apimantieji visą bibliografinį-informacinį darbą ir bendrus bibliotekų duomenis. Anketos duomenys naudingi įvairiais atžvilgiais. Kai kuriuose klausimuose liečiami rekomendacinės bibliografijos leidiniai ir jų panaudojimas, būtent:

15. Kurie rekomendacinės bibliografijos leidiniai labiausiai naudojami Jūsų bibliotekoje?

16. Kiek rekomendacinės bibliografijos leidinių yra bibliotekoje (lietuvių k., rusų k.)?

17. Kokiomis temomis ir kokio pobūdžio, Jūsų nuomone, rekomendacinės bibliografijos leidinius reikia išleisti artimiausiu metu?

18. Ar bibliografinės rodyklės išduodate į namus?

14-asis klausimas skiriamas registracinės bibliografijos leidiniams, 19-asis — informaciniams biuleteniams, 20-asis — enciklopedijoms, žiny-nams, žodynams.

Į šią anketą atsakė keli šimtai bibliotekų. Išnagrinėta didžioji dalis, būtent 570 anketų iš 30 rajonų: Anykščių, Alytaus, Biržų, Joniškio, Jurbarko, Kapsuko, Kauno, Kėdainių, Klaipėdos, Kretingos, Kupiškio, Lazdijų, Mažeikių, Molėtų, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Plungės, Prienų, Radviliškio, Raseinių, Skuodo, Šakių, Šiaulių, Šilalės, Šilutės, Švenčionių, Utenos, Vilkaviškio, Zarasų. Atsakė 21 rajoninė, 30 miesto, 8 rajoninės vaikų ir 511 kaimo bibliotekų.

Atsakymai į klausimus, liečiančius rekomendacinę bibliografiją, labai įvairūs, dažnai nekonkretūs, į kai kuriuos kartais iš viso neatsakyta. Tačiau apskritai ir šios anketos duomenys duoda naudingos medžiagos rekomendacinės bibliografijos efektyvumui bibliotekose analizuoti.

Naują 1965 m. anketoje — duomenys apie rekomendacinės bibliografijos leidinių skaičių. Kai kuriose anketose bibliotekininkai atsako į šį klausimą labai netiksliai ir nevienodai: vieni rekomendacinei bibliografijai priskiria visus turimus bibliografinius ir informacinius leidinius; kai kas teigia, kad bibliotekoje visiškai nesama rekomendacinės bibliografijos, nors toliau pačioje anketoje suminimi konkretūs, labiausiai naudojami rekomendaciniai leidiniai; kitur neskiriama leidinių lietuvių ir rusų kalbomis. Tačiau didžiojoje dalyje anketų duomenys gana tikslūs ir realūs.

Daugumoje kaimo bibliotekų lietuvių kalba rekomendacinių priemonių turima nuo 20 iki 80, daugiausia 40—60 egz. Kaip minėta, atskiros bibliotekos nurodo neįtikėtina mažą rekomendacinės bibliografijos kiekį. Antai keliose Klaipėdos rajono kaimo bibliotekose (Zelvių, Lelėnų, Drevnos ir kt.), Radviliškio rajono (Karčiamaų, Baisogalos ir kt.) bibliotekose nurodyti vos 2—5 rekomendacinės bibliografijos leidiniai, o Utenos rajono Leliūnų ir Saldutiškio bibliotekose — vos po 1. Nemaža bibliotekų, priešingai, nurodo žymiai didesnius skaičius (100—120), o kai kur pateikiami neįtikimai dideli skaičiai (pvz., Joniškio raj. „Pergalės“ kolūkių bibliotekoje — net 344 egz.). Rajoninėse ir miesto bibliotekose rekomendacinės bibliografijos lietuvių kalba, anketos duomenimis, turima po 100—250 egz.

Anketinius duomenis palyginus su kitais (komandiruočių ir kt.) duomenimis, matyti, jog iš viso masinės bibliotekos neblogai komplektuojamos rekomendacinės bibliografijos leidiniais, išleistais Tarybų Lietuvoje.

Respublikinės bibliotekos leidinių į masines bibliotekas siunčiama po 2—3 egz. Tik atskirais atvejais bibliotekos negauna kai kurių leidinių, dažniausiai rotoprintinių. Kaimo bibliotekose vidutiniškai būna ne mažiau kaip 50—60 nepasenusių rekomendacinės bibliografijos leidinių. Bet atskirose blogiau dirbančiose bibliotekose šie leidiniai kaip reikiant nevarkomi, nesaugomi.

Blogiau komplektuojamos bibliotekos rekomendacine bibliografija rusų kalba. Tik 80 bibliotekų anketose atsakė, kad turi rusų kalba rekomendacinių priemonių, iš jų 47 — mažiau kaip po 20, o 28 — nuo 1 iki 5. Kai kuriose rajoninėse ir miestų bibliotekose padėtis geresnė, pvz., Mažeikių rajoninė biblioteka turi 78, Plungės — 99, Svenčionių — 132, Druskininkų miesto — 170, Klaipėdos rajoninė — 232 visasąjunginius leidinius. Tačiau iš viso respublikos bibliotekos per mažai gauna didžiųjų TSRS bibliotekų išleistų rekomendacinės bibliografijos priemonių. Patikslinus kolektoriuję, aiškėja, kad kai kurių aktualiausių leidinių užsakyta vos po 30—40 egz., ir jų negauna netgi visos rajoninės bibliotekos. Komplektavimą visasąjunginiais leidiniais būtina artimiausioje ateityje taip pagerinti, kad populiariausius iš jų gautų visos rajoninės ir didesnės miestų, o Vilniaus zonos kai kuriuose rajonuose taip pat ir stambesnės kaimo bibliotekos.

Pageidaujamoji rekomendacinės bibliografijos tematika 1965 m. anketos atsakymuose paličiama žymiai siauriau, negu pirmojoje, kur ji buvo vienas pagrindinių klausimų. Vis dėlto atsakymai ir čia gana būdingi.

Daugiausia pasiūlymų pateikta (131 — 25,2%) išleisti rekomendacinių priemonių visuomenine-politine tematika. Pasiūlymai čia labai įvairūs, tematika konkretizuojama: komunistinė moralė ir jaunimo auklėjimas (32 pasiūlymai), internacionalinis auklėjimas (16), darbinis auklėjimas (8), buitinis ir buities kultūra (35), komjaunimas (31), Didysis Spalis (31), Didysis Tėvynės karas (4), istorine tematika (5), ekonomika (12) ir kt.

Palyginti nemaža pageidavimų gamtos mokslų, ateistinės ir populiarios medicininės literatūros tematika (127 — 24,4%). Daugiausia bendro pobūdžio pasiūlymų (101). Be to, 7 bibliotekos pageidauja leidinių apie kosmosą, 4 — geografijos ir 15 — medicinos tematika.

Žemės ūkio tematika apskritai rekomendacinės bibliografijos pageidavo 72 bibliotekos. Atskirais žemės ūkio klausimais siūloma išleisti rodyklių gyvulininkystės darbuotojams, melžėjoms ir kt. (27), mechanizatoriams (11), įvairiais augalininkystės klausimais (7). Iš viso žemės ūkio tematika 117 pageidavimų — 22,6%.

Ir šioje anketoje neperdaug gausu pageidavimų literatūros, meno, sporto tematika (iš viso 78 — 15,2%). 26 bibliotekos siūlo išleisti priemonių estetiško auklėjimo klausimais, apie grožinę literatūrą apskritai — 6, apie rašytojus — 15, apie meną — 9, poeziją — 3, Čiurlionį — 3, K. Binkį — 3 ir kt.

Technikos tematika apskritai — 22 pasiūlymai, be to, 11 bibliotekų pageidauja leidinių apie pramonę, radiotechniką, statybą ir kt. Iš viso technikos tematika — 33 pasiūlymai (6,3%).

17 bibliotekų savo pageidavimuose kalba apie rekomendacinių priemonių tipus — skaitymo planus, rodykles, sąrašus, atmenas ir kt. 3 bibliotekos pageidauja rodyklių apie bibliotekininkystę, 3 — leidinių įžymioms datoms, 7 — leidinių vyresniojo amžiaus žmonėms, neturintiems pradinio išsilavinimo. Šitokių teminių pasiūlymų iš viso 33 (6,3%).

1965 m. anketoje yra taip pat gana būdingų duomenų apie bibliotekose labiausiai panaudojamus rekomendacinės bibliografijos leidinius.

Skirtingai nuo 1964 m. anketų, atsakant į šį klausimą, duota daug apibendrinančių, nekonkrečių atsakymų, nurodant tik leidinių tematiką arba jų tipą. Daugelis bibliotekų ir čia nurodo labiausiai panaudojamus konkrečius leidinius.

Kaip ir 1964 m., daugiausia teigiamų atsiliepimų susilaukė lapeliaskaitymo planai „Ką skaityti toliau?“ (117 — 12,2%). Daugelis bibliotekų labiausiai panaudojamų priemonių tarpe mini apibendrintus leidinių tipus (200 — 20%), iš jų — rodykles (95), apžvalgas (24), atmenas (17), personalines rodykles ir atmenas (14), pasikalbėjimus apie knygas (4).

Konkrečioje tematikoje pirma vieta tenka visuomeninei-politinei literatūrai (147 — 16%). 22 bibliotekos, atsakydamos į šį klausimą, nurodo apibendrintas priemones visuomenine-politine, istorine, kraštotyrine tematika, o kitos — konkrečius leidinius. Iš jų pažymėtini: apžvalga „Faktai kaltina“ (28), rodyklės „Tarybų Lietuva“ (19), „Po mūsų plačiąją šalį“²⁷ (10), „Studijuojantiems TSKP XXII suvažiavimo medžiaga“ (18), „Komunistinė moralė“ (7), „Europos šalys“²⁸ (6) ir kt. Iš viso paminėta 16 Respublikinės bibliotekos leidinių, be to, pora „Minties“ leidyklos katalogų ir kt. leidinių.

Gamtos mokslų bei ateistine tematika paminėta 110 leidinių (12%), 37 bibliotekos nurodo šią tematiką apskritai. Iš konkrečių leidinių daugiausia minima rodyklės „Mokslas ir religija“ (17), „Atskleistos gamtos paslaptys“ (14), „Visata ir žmogus“ (21), „Kad žmogus būtų sveikas“ (13) ir kt.

Rekomendacinę bibliografiją žemės ūkio klausimais apskritai, kaip labiausiai panaudojamą, pažymi 81 biblioteka. Konkrečių leidinių nurodyta ne per daugiausia: „Ką skaityti traktorininkui“ (19), „... plius chemizavimas“ (6), „Daugiau kaupiamųjų kultūrų“ (4) ir kt. 6 bibliotekos rekomendacinei bibliografijai priskyrė informacinį biuletinį „Naujoji žemės ūkio literatūra“. Iš viso žemės ūkio bibliografija pažymėta 121 kartą (12,3%).

Nedaug iškeliama leidinių technikos tematika (iš viso 17 — 1,8%); daugiausia pažymima techninės literatūros rekomendacinė bibliografija apskritai (11) ir nurodytas vienas kitas konkretus leidinys: „Literatūra vairuotojui“²⁹ (2), „Literatūra fotomėgėjui“³⁰ (1) ir kt.

Susidomėjimas grožinės literatūros ir meno leidiniais, pagal šios anketos duomenis, palyginti nemažas (121 — 12,3%). 30 bibliotekų nurodo grožinės literatūros rekomendacinę bibliografiją apskritai, 17 — rodykles apie rašytojus, kiti — konkrečius leidinius; iš jų — sąrašus „Skaitykime grožinę literatūrą“ (33), rodykles „Liaudies universitetų klausytojams. Literatūros fakultetams“ (6), „Nuotykių. Kelionės. Fantastika“ (6), rodykles apie E. Mieželaitį³¹ (8), I. Simonaitytę³² (3), A. Vienuolį³³ (5) ir kt.

Kai kurios bibliotekos pažymi bibliografinius leidinius vaikams (11 — 1,2%), iš jų J. Jurevičiūtės rodyklę „Vaikų literatūra“³⁴ (3), skaitymo planus „Taika, draugystė, darbas“ (3) ir kt.

²⁷ Po mūsų plačiąją šalį. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1961. 36 p. su iliustr.

²⁸ Buflienė T. Europos šalys. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1964. 88 p.

²⁹ Matulionienė R. Literatūra vairuotojui. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1966. 36 p. su iliustr.

³⁰ Vilimienė A. Literatūra fotomėgėjui. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1965. 32 p. su iliustr.

³¹ Vilnonytė V. Eduardas Mieželaitis. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1962. 48 p. su portr.

³² Ieva Simonaitytė. Rekomend. lit. rodyklė. K., 1962. 32 p.

³³ Mituzienė B. Antanas Vienuolis (1888—1958). Rekomend. lit. rodyklė. K., 1960. 54 p.

³⁴ Jurevičiūtė J. Vaikų literatūra. Bibliografija. 1940—1964. V., 1965. 199 p.

8 bibliotekos labiausiai panaudojamų leidinių tarpe mini „Kaimo bibliotekos katalogą“, net 79 — informacinį biuletenį „Naujos knygos“, 22 — „Spaudos metraščių“, kai kurios — enciklopedijas, žinytus, paskirus metodinius leidinius.

Į klausimą, ar išduodamos rekomendacinės priemonės į namus, 228 bibliotekos atsakė teigiamai; 262 pažymėjo, kad tais leidiniais leidžia naudotis tik vietoje. Daugelis bibliotekų nurodė, jog išduoda tada, kai turi daugiau egzempliorių, kai kurios pabrėžė, kad išduoda tik retais atvejais.

Šioje anketoje dėl jos struktūros buvo maža vietos pastaboms ir pasiūlymams apie rekomendacinę bibliografiją, todėl ir tokių pastabų būta nedaug. Kai kurios kaimo bibliotekos (pvz.: Utenos rajono „Ge-gužės Pirmosios“ kolūkio, Klaipėdos rajono „Kretingos“ kolūkio) teigia, kad jų skaitytojai iš viso nesinaudoja rekomendacine bibliografija. Zarasų rajoninė biblioteka prašo leisti daugiau mažosios bibliografijos priemonių didesniais tiražais, Turmanto biblioteka pageidauja leisti skaitymo planus rusų kalba. Kai kurios bibliotekos, ypač vaikų rajoninės, pabrėžtinai pageidauja daugiau rekomendacinių leidinių vaikams.

Antrosios anketos duomenys, liečiantieji rekomendacinę bibliografiją ir jos panaudojimą, patvirtina išvadas, kurias galima padaryti, išanalizavus pirmąją anketą. Tatai natūralu, nes tarp abiejų anketų praslinko palyginti nedidelis laikotarpis. Pageidaujamų išleisti rekomendacinių priemonių tematika panaši: komunistinio auklėjimo, gamtos mokslų bei ateistinė, žemės ūkio literatūros klausimai. Ir dabar matyti didelis bibliotekininkų susidomėjimas mažąja bibliografija.

Rekomendacinės bibliografijos panaudojimas buvo įvairiomis progomis tirtas, renkant medžiagą ir betarpiškai stebint vietose, masinėse bibliotekose. Vieni tyrimai buvo atlikti 1966 m. pabaigoje ir 1967 m. pradžioje. Tirta keliose Vilniaus miesto ir Ukmergės rajono bibliotekose, būtent: Vilniaus miesto 4-ojoje bibliotekoje, Respublikinės bibliotekos abonemente, Ukmergės rajoninės bibliotekos skaitykloje ir abonemente, taip pat Ukmergės rajono Deltuvos, Taujėnų ir Jakutiškio kaimo bibliotekose. Šiose bibliotekose rekomendacinės bibliografijos leidinių panaudojimas buvo registruotas tik dalinai. Iš viso užregistruota 113 atvejų, kai skaitytojai pasinaudojo Respublikinės ir centrinių visasąjunginių bibliotekų rekomendacinėmis priemonėmis. Nors tai epizodiniai ir negausūs duomenys, bet jie gana būdingi kaimo ir miesto bibliotekoms.

Surinkti duomenys apie daugiausia naudojamus leidinius ir juos panaudojusius skaitytojus. Respublikinės bibliotekos leidiniais pasinaudota 85 kartus, visasąjunginiais — 28. Ukmergės rajone pasinaudota vien Respublikinės bibliotekos leidiniais.

Daugiausia pasinaudota leidiniais visuomenine-politine tematika (46 — 40%), iš jų: rodyklėmis „Europos šalys“ (13), „Vaikų auklėjimas šeimoje“³⁵ (12), „Amerikos šalys“³⁶ (7), „Keturi komunistai“ (4), apžvalga „Faktai kaltina“ (4) ir kt.

Grožinės literatūros ir meno klausimais pasinaudota 37 leidiniais (33%), iš jų daugiausia šiais leidiniais: „Tarybinė lietuvių literatūra“³⁷ (5), «Книги зарубежных писателей XX века»³⁸ (5), „Grožinė ateistinė li-

³⁵ Plekavičienė B. ir Goldas M. Vaikų auklėjimas šeimoje. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1966. 95 p.

³⁶ Siupšinskienė K. Amerikos šalys. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1966. 91 p. su iliustr.

³⁷ Buftienė T. Tarybinė lietuvių literatūra. Teminiai lit. sąrašai. V., 1966. 166 p.

³⁸ Книги зарубежных писателей XX века. Рекоменд. указатель. М., 1960. 242 стр. (Гос. ордена Ленина Б-ка СССР им. В. И. Ленина).

teratūra“³⁹ (4), „Julius Janonis“⁴⁰ (3), „E. Mieželaitis“ (3), „Ieva Simonaitytė“ (3) ir kt.

Gamtos mokslų bei ateistinė tematika pasinaudota 17 kartų (15%). Daugiausia panaudotos rodyklės „Mokslas ir religija“ (6); «Физика и химия»⁴¹ (5).

10 kartų skaitytojai ėmė techninės literatūros rekomendacines priemones (9%), iš jų rodyklę „Literatūra fotomėgėjui“ (3) ir kt.

Rekomendacinės priemonės žemės ūkio tematika panaudotos vien Ukmergės rajone, iš viso 5 kartus (4%), būtent rodyklės „Ką skaityti traktorininkui“ (2) ir „Daugiau gyvulininkystės produktų“ (3).

Skaitytojai, pasinaudojusieji rekomendacinės bibliografijos leidiniais, pagal profesiją yra moksleiviai (38), studentai (17), tarnautojai (13), darbininkai (12), mokytojai (9), inžinieriai-technikai (8), aspirantai (2), kolūkiečiai (2), medicinos seserys ir felčeriai (3), traktorininkas (1), namų šeimininkė (1), nenurodyta profesija (7). Rajone vyravo moksleiviai, mieste — įvairių profesijų skaitytojai, gausu studentų.

Daugumas skaitytojų, pasinaudoję bibliografiniais leidiniais, paskui skaitė juose nurodytą literatūrą. Kai kurie 4-osios Vilniaus m. bibliotekos skaitytojai sudarė pagal panaudotas rodykles individualius skaitymo planus ir skaitė pagal juos. Antai medicinos sesuo Lisauskaitė susidarė šitokius planus pagal rodykles „Buities kultūra“⁴² (6 knygos) ir „Grožinė-ateistinė literatūra“ (10 knygų).

4-osios Vilniaus m. bibliotekos darbuotojai naudoja gana originalų būdą rekomendacinei bibliografijai propaguoti. Jie pridėda rekomendacinę rodyklę prie kurios nors patrauklios knygos ir paduoda skaitytojų kartu su šia knyga, siūlydami ta pačia tema daugiau pasiskaityti. Šitaip T. Bufienės rodyklė „Europos šalys“ pridėdama prie A. Venclovos knygos apie Islandiją „Siaurės sidabras“⁴³; E. Lagauskienės apžvalga „Faktai kaltina“—prie V. Uždavinio knygos „Pirčiupio tragedija“⁴⁴ ir pan.

Antra vertus, kai kurie bibliotekininkai nusiskundžia, ypač kiek tai liečia visasąjunginius leidinius, kad skaitytojai bibliotekose neranda rekomendacinėje bibliografijoje nurodytų knygų. Būdinga, kad bibliotekose panaudojama gana daug rekomendacinių leidinių visuomenine-politine tematika, ir tai daugiausia pranešimams ruošti ar mokymosi tikslams. Įdomu tai, kad skaitytojai žymiai mažiau panaudoja mažąją bibliografiją negu bibliotekininkai. Čia stebėjimų rezultatai duoda skirtingus rodiklius, negu kad bibliotekininkų atsakymų anketų duomenys.

Gana įdomūs trečiosios anketos duomenys. Ši anketa buvo išsiuntinėta masinėms bibliotekoms 1966 m. pabaigoje. Ji buvo skirta betarpiškai skaitytojams. Čia pateikiama 190 anketų analizė.

Anketą sudaro dvi dalys. Vieną pusę užpildo bibliotekininkas, kitą — skaitytojas. Kiekviena anketa skiriama vienam konkrečiam rekomendacinės bibliografijos leidiniui, kurį panaudojo skaitytojas. Bibliotekininkas duoda sutrumpintą leidinio aprašą ir duomenis apie skaitytoją: jo pa-

³⁹ Sapalaitė T. Grožinė ateistinė literatūra. Rekomend. lit. rodyklė. V., 1965. 36 p.

⁴⁰ Zukas V. Julius Janonis. Bibliogr. rodyklė. V., 1965. 215 p.

⁴¹ Левин С. Физика и химия. Указатель научно-попул. литературы. Изд. 3-е. доп. и переработ. М., Гос. Б-ка им. В. И. Ленина, 1963. 154 стр. (Книги о природе и ее законах.)

⁴² Buities kultūra. Rekomend. lit. sąrašas. V., 1965. 26 p.

⁴³ Venclova A. Siaurės sidabras. V., 1962. 185 p. su iliustr.

⁴⁴ Uždavinys V. Pirčiupio tragedija. 3-asis patais. leid. V., 1965. 77 p. su iliustr.

vardę, vardą, amžių, išsilavinimą, profesiją, bibliotekos pavadinimą. Paliūkama taip pat vieta bibliotekinio pastaboms.

Skaitytojui pateikiami 5 klausimai: 1) ar jis pirmą kartą pasinaudojo rekomendacine bibliografija, ar naudojosi anksčiau; 2) kokiam tikslui panaudojo bibliografinį leidinį; 3) ar pasinaudojo jame nurodyta literatūra; 4) kokie leidinio privalumai bei trūkumai ir 5) kokiais klausimais artimiausiu metu reiktų leisti rekomendacinę bibliografiją.

Analizuotose anketose paliesti 196 bibliografiniai leidiniai (kai kuriose anketose atsiliepiama apie du leidinius). Daugiausia skaitytojai atsiliepė apie grožinės literatūros ir iš dalies meno rekomendacines priemones (69 — 35,2%). Ypač daug kartų panaudotas teminių literatūros sąrašų rinkinys „Tarybinė lietuvių literatūra“ (33). Iš kitų daugiausia panaudotos rodyklės „Grožinė literatūra studijuojantiems TSKP istoriją“ (10) ir „Grožinė-ateistinė literatūra“ (7). Panaudotos taip pat rodyklės apie Ievą Simonaitytę (4), J. Janonį (3), A. Vienuolį (1) ir kt.

Kaip ir bibliotekininkų užpildytose anketose, daug dėmesio čia skiriama visuomenei-politinei literatūrai (63 — 32,1%). Pirmą vietą tenka rodyklėms: „Vaikų auklėjimas šeimoje“ (17), „Tarybų Lietuva“ (7), „Į pagalbą studijuojantiems ir propaguojantiems TSKP XXIII suvažiavimo medžiagą“⁴⁵ ir kt.

Palyginti nemaža panaudota leidinių technikos tematika (13 — 6,7%), atsižvelgiant į tai, kad šia tematika rekomendacinės bibliografijos respublikoje iš viso nedaug išleista. Daugiausia panaudota rodyklė „Literatūra fotomėgėjui“ (6). Beje, šios rodyklės visas knygų prekybai atiduotas tiražas (700 egz.) buvo trumpu laiku išpirktas.

Ne per daugiausia vietos šios anketos duomenyse tenka gamtos mokslų bei ateistinės tematikos bibliografijai (12 — 6%): „Mokslas ir religija“ (3), „Nepaprasti gamtos reiškiniai“ (3) ir kt. Tas pat ir su žemės ūkio literatūra (11 — 5,5%): „Ką skaityti traktorininkui“ (4), „Grūdinės ir pašarinės kultūros“ (3) ir kt.

10 anketų (5,2%) paliečiama vaikų literatūros bibliografija: „Ką skaityti V—VIII kl. moksleiviams“⁴⁶ (5) ir kt.

Nemaža būta ir tokių atvejų, kai skaitytojai pasirinko ne rekomendacinės bibliografijos leidinius (15 — 7,7%): biuletinį „Naujos knygos“ (5), „Spaudos metraštį“ (3) ir kt.

Duomenys apie skaitytojus parodo, kokio amžiaus, išsilavinimo, kurios profesijos skaitytojai labiausiai panaudoja rekomendacinę bibliografiją. Amžiaus atžvilgiu skaitytojai pasiskirstę taip: 15—20 metų — 49; 20—30 m. — 70; 31—40 m. — 57; 41—50 m. — 7; daugiau kaip 50 m. — 7. Kaip matome, vyrauja jauni ir vidutinio amžiaus skaitytojai. Pagal išsilavinimą — su pradiniu išsilavinimu yra 1 skaitytojas, su nebaigtu viduriniu — 68; su viduriniu — 38; su specialiuoju viduriniu — 45; su nebaigtu aukštuoju — 18; su aukštuoju — 20. Būdinga didelis skaičius skaitytojų (43%) su aukštuoju, nebaigtu aukštuoju ir specialiuoju viduriniu mokslu, nors daugiausia anketų atsiuntė kaimo bibliotekos.

Didžiausią grupę skaitytojų pagal profesiją sudaro mokytojai (62 — 32,6%). Toliau — moksleiviai (31), darbininkai (18), tarnautojai (25), kolūkiečiai ir kiti žemės ūkio darbuotojai (7), traktorininkai (4), bibliotekininkai (3), žurnalistai ir literatai (2), meno ir chorų vadovai (9), medicinos seserys ir felčeriai (4), agronomai, veterinariai, zootechnikai

⁴⁵ Į pagalbą studijuojantiems ir propaguojantiems TSKP XXIII suvažiavimo medžiaga. Rekomend. lit. rodyklė ir metod. medžiaga. V., 1966. 122 p.

⁴⁶ Petraitytė E. Ką skaityti V—VIII klasių moksleiviams. Rekomend. lit. dyklė. V., 1966. 102 p.

ir melioracijos inžinieriai (7), inžinieriai (2), namų šeimininkės (3), pensininkai (1), nenurodyta profesija (12). Ryškiai pirmauja mokytojai, tarnautojai, liaudies ūkio specialistai ir kiti skaitytojai, dirbantys protinį darbą (58%).

Daugumas atsakė, kad jie jau anksčiau naudojosi bibliografija (121) ir tik palyginti nedaug, — kad pirmą kartą pasinaudojo (51). Beveik visi atsakė, kad pasinaudojo nurodytąja literatūra bibliotekoje, ir tik vienas — per tarpbibliotekinį abonementą. Tik 6 skaitytojai neigiamai atsakė į šį klausimą, kai kurie pažymėjo, kad bibliotekoje nebuvo rekomenduojamų knygų.

Prie klausimo apie bibliografijos panaudojimo tikslą buvo papildomas klausimas, ar šį leidinį skaitytojas siūlė kitiems. 138 atsakė teigiamai, 35 — neigiamai. 19 skaitytojų teigia, kad rekomendacines priemones jie panaudojo gamybinei užduočiai, 58 — paskaitai ar pranešimui paruošti, 47 — mokymuisi bei studijavimui ir 76 — savišvietai. Gamybinėms užduotims, paskaitoms, pranešimams ir studijoms rekomendacines priemones panaudojo 62% skaitytojų, savišvietai — 38%.

Skaitytojai, taip pat bibliotekininkai, savo pastabose pateikia daug įvairių pasiūlymų, nurodydami temas, kuriomis labiausiai pageidaujama ateityje leisti rekomendacinę bibliografiją. Šie pasiūlymai labai įvairūs ir įvairiai formuluojami, daug kur epizodiški ir ne visai konkretūs. Juos sunku tiksliau apibendrinti. Apskritai čia vyrauja ta pati tematika, kaip ir ankstesnėse, bibliotekininkų užpildytose anketose. Kartojasi tie patys visuomeninės-politinės, grožinės, gamtos mokslų bei ateistinės, žemės ūkio literatūros klausimai. Daugiau negu ankstesnėse anketose pasiūlymų technikos klausimais — apie radijo techniką, televiziją, cheminę, tekstilės pramonę ir kt.

Nedaug kas iš skaitytojų konkrečiau atsakė į klausimą apie leidinio privalumus ir trūkumus. Daugelis pažymi leidinio naudingumą, kai kurie taitai nusako pabrėžtinai (ypač apie rodyklę „Literatūra fotomėgėjui“). Kai kurie skaitytojai nusiskundžia, kad rekomendacinėse priemonėse nėra naujausios literatūros (pasirodžiusios, leidiniui išėjus), prikišama ir operatyvumo stoka su jubiliejais susijusiuose leidiniuose. Paskiri skaitytojai pageidauja glaustesnių rodyklių (negu kad, pvz., „Vaikų auklėjimas šeimoje“, „Ką skaityti V—VIII klasių moksleiviams“), apimančių vien populiariausią literatūrą, kiti, atvirkščiai, nusiskundžia, kad nurodyta per maža literatūros, pageidauja naujų straipsnių iš žurnalų rusų ir kitomis kalbomis.

Išnagrinėtosios 1966 m. anketos atsiųstos iš 14 rajonų: Anykščių, Biržų, Jonavos, Klaipėdos, Pakruojo, Panevėžio, Radviliškio, Rokiškio, Šilalės, Svenčionių, Tauragės, Trakų, Ukmergės, Varėnos. Atsiųstos anketos iš 14 rajoninių, 1 rajoninės vaikų, 11 miestų ir 77 kaimo bibliotekų.

Kai kurie 3-osios anketos duomenys gerokai skiriasi nuo ankstesniųjų anketų duomenų. Tenka padaryti išvadą, kurią patvirtina stebėjimai vietoje, kad skaitytojų pažiūros į rekomendacinę bibliografiją yra kiek kitokios, negu masinių bibliotekų bibliotekininkų. Jei ankstesnėse anketose didžiulė dalis atsakymus atsiuntusių bibliotekininkų geriausiai įvertino mažąsias bibliografijos formas, tai tik du skaitytojai iš 190 parinko lapelius „Ką skaityti toliau“ Daugumas pasirinko stambesnes rodykles, tokias, kaip „Vaikų auklėjimas šeimoje“, „Grožinė literatūra studijuojantiems TSKP istoriją“ ir kt. Gerai buvo panaudojama „Tarybinė lietuvių literatūra“ — leidinys, jungiąs mažąją bibliografiją su stambesniais rekomendacinės bibliografijos tipais.

Nenoromis peršasi išvada, kad kai kuriais atvejais mūsų skaitytojai geriau sugeba panaudoti bibliografiją ir geriau joje orientuojasi, negu

atskiri bibliotekininkai. Dar kartą iškyla kaip viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių dar vis nepakankamai panaudojama rekomendacinė bibliografija, — per mažas bibliotekininkų bibliografinis raštingumas.

Būdinga ir tai, kad rekomendacinę bibliografiją geriausiai panaudoja labiau kvalifikuoti, didesnio išsilavinimo skaitytojai, ypač mokytojai. Nemažas procentas ir besimokančio jaunimo aktyviai panaudoja šiuos leidinius.

Anketų duomenys verčia pagalvoti dėl kai kurių teorinių prielaidų apie rekomendacinės bibliografijos esmę, jos pobūdį ir paskirtį. V. Lenino bibliotekos atstovai (O. Ciubarjanas ir kt.), kalbėdami Visasąjunginiame pasitarime 1965 m., rekomendacinę bibliografiją neatskiriamai sieja su vadovavimu skaitymui, žiūri į ją kaip į priemonę savišvietos būdu besilavinantiems skaitytojams. Šis požiūris daugelio autorių pabrėžiamas ir literatūroje.

Plačiąja prasme rekomendacinė bibliografija iš tikrųjų visada yra tam tikra vadovavimo skaitymui priemonė. Čia nurodoma vertingiausia literatūra, kurios skaitymas kelia įvairių kategorijų skaitytojų idėjinį-politinį, kultūrinį bei profesinį lygį. Tačiau vargu ar būtų teisinga visas rekomendacines priemones sutapatinti su tam tikromis skaitymo programomis, kurių skaitytojas turi gana griežtai laikytis.

Pagalba savišvietai — be abejo, labai svarbi rekomendacinės bibliografijos funkcija, bet ne vienintelė. Rekomendacinės bibliografijos leidiniai turi ir ryškų informacinį aspektą. Praktika bei analizė duomenys sako, kad kaip tik šis informacinis momentas skaitytojams itin aktualus. Daugumas į anketas atsakusių skaitytojų rekomendacinę bibliografiją, kaip matėme, panaudoja gamybinėms užduotims atlikti, pranešimams ruošti, ne tiek norėdami organizuoti pagal ją planingą skaitymą, kiek gauti konkrečių žinių apie reikalingą įvairiems uždaviniams literatūrą. Iš to galima padaryti rimtas išvadas, ateityje ruošiant rekomendacines priemones, pergaltvojant jų sudarymo metodiką, struktūrą.

Juo daugiau rekomendacinėje priemonėje informacinių elementų, juo labiau ji patraukia skaitytoją. Daug teigiamų atsiliepimų susilaukė rodyklėse „Europos šalis“, „Amerikos šalis“ duodami trumpi informaciniai-statistiniai duomenys apie atskiras šalis. Gana detalai nurodyta literatūra apie fotoaparatus ir atskirus fotografavimo procesus nedidelėje rodyklėje „Ką skaityti fotomėgėjui“ patraukė gana daug skaitytojų ir pirkėjų.

Ligi šiol surinkti tyrimo duomenys apie rekomendacinės bibliografijos panaudojimo veiksmingumą naudingi ir kitais atžvilgiais. Jie parodo labiausiai pageidaujamą jos tematiką, išryškina labiausiai panaudojamus leidinius, parodo ir daugeliu atžvilgių būdingiausias priežastis, dėl ko ji nepakankamai panaudojama. Čia reikia pažymėti ir vieną reikšmingą priežastį, kuri nebuvo nusakyta anksčiau pateiktuose tyrimo duomenyse. Būtent, rekomendacinė bibliografija iki šiol per mažai propaguojama platiems gyventojų sluoksniams per spaudą, radiją, televiziją, per mažai recenzuojama.

Rekomendacinė bibliografija gali atlikti savo paskirtį, propaguojant geriausią įvairių sričių literatūrą gyventojams ir keliant jų kultūrinį lygį. Bet čia reikia visos sistemos efektyvių priemonių (atitinkamų metodinių leidinių, specialių seminarų, konkrečios pagalbos vietose ir t. t.), ugdant bibliotekininkų bibliografinį raštingumą, įpratinant juos panaudoti bibliografiją kasdieniniame darbe, antra vertus, tobulinti rekomendacinių leidinių sudarymo metodiką, tikslinti jų paskirtį, plačiau propaguoti jas įvairiais būdais gyventojams.

Iki šiol atlikti tyrimai, susiję su rekomendacinės bibliografijos naudojimo efektyvumu,— tik pirmieji žingsniai šioje srityje. Gilesnes išvadas bus galima padaryti, tik tęsiant ir žymiai išvystant šiuos tyrimus, išplečiant jų metodiką ir visais atvejais siejant juos su socialiniais tyrimais, skaitytojų interesų pažinimu, su knygos vaidmens jų gyvenime problema.

Lietuvos TSR
Valstybinė respublikinė biblioteka

Iteikta
1967 m. spalio mėn.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОСОБИИ РЕКОМЕНДАТЕЛЬНОЙ БИБЛИОГРАФИИ В СОВЕТСКОЙ ЛИТВЕ

С. ТОМОНИС

Резюме

За последние годы рекомендательная библиография в Литовской ССР развита довольно широко. Одна из важнейших проблем ее дальнейшего развития в республике — изучение эффективности использования рекомендательных пособий. Эти пособия до сих пор в основном используются в библиотеках, и читатели их получают через библиотекарей, хотя в последнее время часть их успешно продается в книготорговой сети.

Использование рекомендательных пособий в библиотеках республики постепенно расширяется и улучшается. Опыт библиотек районов Ионишкис, Биржай, Тракай и др. показывает, что рекомендательная библиография может быть успешно использована для руководства чтением и информации о новой актуальной литературе. Но во многих библиотеках республики рекомендательные пособия используются еще недостаточно; содержатся не на месте, не выдаются читателям, библиотечарь иногда слабо в них ориентируется.

В Литовской ССР сделаны первые шаги по изучению использования рекомендательной библиографии, обращая особое внимание на интересы читателей. Для этой цели были разосланы анкеты библиотекарям и читателям, анализировались материалы выездов на места, велись некоторые исследования в отдельных библиотеках гор. Вильнюс и района Укмерге.

Значительную часть материала об эффективности использования рекомендательной библиографии дают анкетные данные. В 1964 году Республиканской библиотекой была разослана анкета, обращенная к библиотекарям, об использовании рекомендательной библиографии и методических пособий. В 1965 году разослана анкета о справочно-библиографической работе библиотек, часть основных вопросов которой касалась использования рекомендательной библиографии. В конце 1966 года разослана анкета, основную часть которой заполняют непосредственно читатели. Эта анкета касается исключительно использования рекомендательной библиографии.

Всего получено свыше 1100 заполненных анкет. Данные анализа анкетного материала, дополненные другими данными, дают возможность делать некоторые выводы об эффективности использования рекомендательной библиографии, а также по вопросам методики ее составления и дальнейшего развития.

Основная причина недостаточного использования рекомендательной библиографии — недостаточная библиографическая грамотность

некоторых библиотекарей. Данные показывают, что читатели интересуются другими типами изданий, чем библиотекари; они больше используют крупные указатели, а библиотекари (особенно сельских библиотек) в первую очередь «малую библиографию», обзоры и другие библиографические материалы из бюллетеня «Библиотеку дарбас» («Работа библиотек»). Рекомендательная библиография в значительной степени нужна не только для планового, систематического чтения, но и для учебы, работы. По данным 3-тней анкеты для самообразования использовано 38% рекоменд. пособий, а для учебы, приготовления докладов и производственных задач — 62%. Данные исследования выявляют актуальнейшую тематику рекомендательной библиографии: коммунистическое, эстетическое воспитание, атеистическая, сельскохозяйственная тематика. Выявляются и наиболее удачные типы пособий, разные для разных категорий читателей. В теперешних условиях «малая библиография» нужна мало подготовленным читателям, а более крупные указатели — более квалифицированным читателям. Некоторые пособия, актуальные своей тематикой и удачные методикой составления, отмечаются во всех анкетах («Факты обвиняют», «Наука и религия», «Вселенная и человек» и др.). Рекомендательным пособиям обязательна оперативность. В республике слишком мало развита пропаганда рекомендательной библиографии.

Для значительного улучшения эффективности использования рекомендательной библиографии в республике нужна обдуманная система мероприятий для повышения библиографического уровня работников массовых библиотек (частично эти мероприятия уже применяются), а именно: спец. семинары, обучение в крупных библиотеках, печатанные методические материалы по этому вопросу и др. Очень важно и дальнейшее углубленное исследование эффективности использования рекомендательной библиографии, связывая это исследование социальными исследованиями интересов читателей.